

אמתלא

הרב יהודה גולדברג, ראש הכולל

א. מבוא

היה מקרה בו זוג שאל שאלה זו: האשה נאסרה על בעלה, החלה שבעה נקיים, ביום מסויים מתוך השבעה הבעל והאשה דיברו ועקב כך נודע לבעל שהאשה אסרה עצמה מכח זה שהיא ראתה על נייר אחרי השירותים. יש לציין שהכתם היה גדול יותר מגריס ובצבע אוסר אלא שנמצא על נייר שהשאלה אם הוא מקבל טומאה. הנידון הוא מח' פוסקים ולהלכה אנחנו מניחים שאינו מקבל טומאה ולכן היא טהורה. האם נאמנת בנתינת ה"אמתלא"? והאם היה פה "שוויא" שאוסר גם אם האשה נאמנת?

א. מתי נאמנת באמתלא

המקור לדין אמתלא נמצא בגמ' מסכת כתובות (דף כב.):

בעא מיניה שמואל מרב: אמרה טמאה אני, וחזרה ואמרה טהורה אני, מהו? אמר ליה: אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה - נאמנת. תנא מיניה ארבעים זימנין, ואפ"ה לא עבד שמואל עובדא בנפשיה.

הגמ' מביאה ספק האם נתינת אמתלא לעניין נידה הוא כמו לשאר דברים. פושטת הגמ' שאכן אמתלא מועילה ובכ"ז שמואל לא עשה מעשה על פי זה.

נחלקו הרשב"א והטור (בסימן קפ"ה) האם במקרה שנעשה מעשה האשה עדיין נאמנת לתת אמתלא. הרשב"א חילק בין מקרה שבו האשה עושה מעשה שבו האשה נאמנת לבין מקרה שהאשה רק אמרה ושם היא נאמנת לתת אמתלא. הטור חולק על הרשב"א ואומר שתמיד היא תהיה נאמנת לחזור בה. הטור

חולק על דברי הרשב"א ושואל מה ההבדל אם היא עשתה מעשה או טענה טענה? לכן נשמע מדבריו שתמיד האשה נאמנת³¹.

הש"ע הכריע כדברי הרשב"א שבמקרה שעשתה מעשה היא לא נאמנת.

ב. האם נאמנת לומר שיש לה מכה

הבית יוסף הביא מספר התרומה והמרדכי והאו"ז מה דין אשה שאומרת שבעצם הדם הוא דם מכה וז"ל:

וזה לשון ספר התרומה (סי' צא) אשה שאמרה טמאה אני ואח"כ אמרה לא כי טהורה אני אינה נאמנת לומר תחלה הייתי מכחשת ומשטה בכך אלא צריך הבעל לפרוש ממנה עד שתספור ז' נקיים ותטבול אבל אם נתנה אמתלא לדבריה שאמרה סבורה הייתי להיות נדה אבל עכשיו בדקתי עצמי ומצאתי שמחמת מכה או חבורה בא אלי הדם או חולה הייתי ולא הייתי יכולה לסבול תשמיש או דברים אחרים כיוצא באלו נאמנת ומותרת מיד ע"כ וכן כתב המרדכי (שבועות סי' תשמב) בשם אור זרוע.

והש"ך (בס"ק ג') הביא את דברי הבית יוסף להלכה. יוצא שאשה נאמנת לטעון שהדם שהיה הוא דם מכה ולא דם אוסר. נחלקו האחרונים האם הנאמנות של האשה קיימת דווקא במקרה בו היא לא לבשה בגדי נידות או אפי' לבשה בגדי נידות. הש"ך (בס"ק ה) כותב בשם הב"ח והפרישה לחלק בין סימן א סי"ג שם הטבח נאמן אפי' עשו מעשה וכאן רק אם לא עשתה מעשה. מחלקים ששם לא היה אפשר בעניין אחר ואצלנו היה אפשר בעניין אחר. יוצא שגם אצלנו אם לא היה אפשר בעניין אחר הייתה נאמנת. אם נחבר את שני דיבורי הש"ך יוצא שגם במקרה של נמצא אחר כך דם מכה היא נאמנת. כך הבין הפת"ש (ג) את דברי הש"ך וציין שהכו"פ חולק על דברים הללו. לכו"פ ישנם שתי טענות: אחת מן הסברא ואחת ראייה מהראשונים. נראה שסברתו באה לבסס את דברי הראשונים ועל סמך הראייה שיש לו מן דברי הראשונים הוא אומר את סברתו. הראייה של הראשונים היא מן הגמ' בכתובות (ע"ב:):

³¹ ע' במאמרו של אורי ציון האם ישנה מח' מהותית בין הראשונים או רק מח' נקודתית שבמקרה זה האשה אינה נאמנת. הדברים יהיו נ"מ בהמשך.

מתנ"י. ואלו יוצאות שלא בכתובה: העוברת על דת משה ויהודית. ואיזו היא דת משה? מאכילתו שאינו מעושר, ומשמשותו נדה... ומשמשותו נדה. היכי דמי? אי דידע בה, נפרוש! אי דלא ידע, נסמוך עליו! דא"ר חנינא בר כהנא אמר שמואל: מנין לנדה שסופרת לעצמה? שנאמר: וספרה לה שבעת ימים, לה - לעצמה! לא צריכא, דאמרה ליה פלוני חכם טיהר לי את הדם, ואזל שייליה ואשתכח שיקרא. ואיבעית אימא: כדרב יהודה, דאמר רב יהודה: הוחזקה נדה בשכינותיה, בעלה לוקה עליה משום נדה.

אומרים הראשונים: אם אמתלא הייתה מועילה למה היא יוצאת בלא כתובה? הרי יכולה לתת אמתלא. ועוד מדוע בעלה לוקה עליה הרי זה בעיה של התראת ספק. טוען הכ"פ אם הייתה נאמנות לטעון שהדם מכה הוא דם כתם לכאורה כל ראיות הרשב"א היו נופלות. מסביר הכ"פ למה שלא תהיה נאמנת כיון שזה מעשה כ"כ גדול שאשה לא עושה לולא היא בדקה שאכן היא נאסרת.

ג. תי' דברי הטור והחולקים על הכ"פ

אלא שהדברים קשים גם על הטור עצמו³² איך יתרץ את הגמ' הנ"ל והרי הוא פוסק כמותה באבן העזר (קט"ו). נאמרו שני תי' באחרונים איך לתרץ את דברי הטור והדברים יהיו נ"מ האם דברי הכ"פ יידחו או שלא.

הדרישה מתרץ:

ורבינו הביא דין זה דמשמשותו נדה באבן העזר ריש סימן קט"ו עיין שם, ונראה דרבינו ס"ל דאין ראיה משם משום די"ל שאני התם שכבר עברה ושימשותו משו"ה מסברא אין לסמוך עליה למפרע די"ל דמשקרת כדי שלא תפסיד כתובתה משא"כ קודם תשמיש יש להאמינה באמירת אמתלא לדבריה.

הדרישה טוען שלולא טענת הכתובה הייתה נאמנת גם למפרע, אלא כיון שיהא רוצה את הכתובה היא לא נאמנת. ה"ז חולק, שאם תאמר שהיא לא נאמנת

³² ובתירוצו יתורץ גם הערת הכ"פ.

בגלל שהיא רוצה את הכתובה, היא לא תהיה נאמנת גם כשהיא באה לשמש עם בעלה, שמא אומרת זאת מכח התאוה לשמש עם בעלה.

לכן מתרץ הט"ז (אבן העזר סימן קטו):

קושיא מעיקרא ליתא על הטור דודאי מהני בכ"מ אמתלא אלא דהכא מיירי שאמרה לבעלה 'טהורה אני' ולא זכרה מלבישתה בגדי נדה גם אחר תשמיש היא מכחשת ואומרת לא לבשתי כלל בגדי נדה דומיא דתירוץ קמא שם בגמ' לענין מאכילתו שאינו מתוקן כן נראה לי לדעת הטור.

הט"ז מתרץ שבמקרה הנ"ל היא פשוט מכחישה אותו, ואילולא הייתה מכחשיתו הייתה נאמנת.

אם נחזור להבין את המח' בין הטור לרשב"א יוצא שלפרישה זו תהיה מח' נקודתית בעוד שלט"ז זה יכול לצאת מחלוקת עקרונית. לפרישה צ"ל שהרשב"א פשוט לא מחלק בגלל הכתובה אלא אין לה נאמנות למפרע. אבל אם לא יהיה מדובר למפרע היא תהיה נאמנת. לעומת זאת: מה הרשב"א יגיד לדעת הט"ז? הדבר נשאר פתוח האם הוא אומר שאף פעם לא תועיל אמתלא או שכאן בגלל ה'למפרע' לא מועיל.

כ"ז מתרץ חלק ראשון של הראייה אבל הגמ' גם כתבה שלוקים על זה, ולכאורה כאן ראייה ניצחת לכו"פ שהרי יש פה התראת ספק. כאן העין יצחק (יורה דעה טז) מתרץ שיש מח' האם הולכים אחרי חזרה דהשתא כדי לא ללקות. הטור אומר שכן ולא מניחים שהחזקה לא תשתנה אבל הרשב"א חולק ואומר שהחזקה עשויה להשתנות כי א"א לסמוך על חזקה כזו. אבל בטענה לא שכיחה כגון דם מכה בכלל לא צריך טענה.

ד. בטענת ראיתי כתם בשירותים

כ"ז היה לתרץ את דברי הטור ודברי הכו"פ. כ"ז מדבר על לבשה בגדי נידות, אך על התנהגות כאסורים ושמירת שבעה נקיים בטעות מסתבר שבכל מקרה נאמנת. כמו שמבאר העין יצחק שם (אותיות ג-ד) וכל טענותיו שייכות גם לענייננו. החו"י (קלח) טוען שהמח' ראשונים היא דווקא בלבשה בגדי נידות

שהוא דבר מאוס אמנם החמד"ש (מובא בפת"ש לאה"ע קנ ס"ק ו) נראה שחולק, אם כן, יש לנו ס"ס: ספק האם הלכה כטור או כרשב"א ואפי' את"ל כרשב"א יכול להיות שדווקא בגדי נידות ולא דברים אחרים, ואפי' את"ל שבשאר דברים יכול להיות שנאמנת באמתלא כזו³³. כאן שייכת גם סברת העין יצחק שכך הוא דרכם של נשים³⁴ לברר קודם ואין זה מעיד שזהו דם נידה. טה"ב (עמ' קס"ח) מסיים:

מ"מ לפענ"ד נראה שאם האמתלא נראת נכונה ומקובלת על בעלה בידועה ומכירה שהיא אשה כשירה ובפרט שהיא מבררת ומוכיחה שדבריה נכונים יש להקל.

ה. האם יש שוויא על מח' פוסקים

יש עוד נידון בעינינו שהאשה נהגה בפועל ימים אסורים ועוד עשתה בדיקות, בכך היא נהגה בנייר כדין איסור. ידועה המח' בין הנוב"י לחת"ס האם נייר הוא דבר שמקבל טומאה או שלא. אם אדם נהג באיסור כשיטת פוסקים אחת למרות שרבו ובכל הפוסקים הכריעו כשיטה אחת³⁵ או שמא כיון שיש פוסק מקובל שהחמיר וכך נהגו בטעות יש כאן 'שוויא' ואסורים ללא שבעה נקיים.

לכאורה זהו המקרה של החת"ס (קמ"ט שמופיע בפת"ש קפ"ח ס"ק ב) שאם אשה התחתנה עם מישהו על דעת שהוא פשוט והוא נהיה ת"ח ואוחז בדרך החומרא הוא יכול לאסור על עצמו דברים מסופקים. מה הדין באשה שמחמירה על עצמה? הפתחי זוטא מדייק מפשט דברי החת"ס שדווקא הוא יכול להחמיר על עצמו ולא האשה. כאן כיון שהאשה נהגה באיסור והבעל הכלל לא ידע אין לה כח לעשות שוויא. מה עוד שהיא טוענת שהייתה יודעת מראש לא הייתה מחמירה על עצמה.

לכן נראה לי שהאשה תהיה מותרת ללא טבילה.

³³ עוד יש לצרף את הר"ב (קמא יא) לדברי החו"י שאיפה שאמרו את דין המעשה אמרו ואיפה שלא לא.

³⁴ אם כי יש לציין שמקרה זה הוא מקרה קיצוני שבו עבר הרבה זמן שהזוג אסר את עצמו ועד אז לא ביררו לעצמם האם הם אסורים מדינא או שלא. אך עדיין, לאנשים לוקח זמן לברר דברים.

³⁵ הרב אריאל הכריע להקל וכן שבהל"י (על סימן ק"צ סעיף י) וכן טה"ב (עמ' ת"ו).